

BESTSELER

vydavateľstvo

*Odsúdená
pre život*
SOŇA REBROVÁ

VOJNA • KONCENTRAČNÝ TÁBOR • STRATA RODINY • ŽIVOT JE BOJ

Odsúdená
pre život
SOŇA REBROVÁ

Soňa Rebrová
Odsúdená pre život

Copyright © by Soňa Rebrová
Cover design © by Katarína Skalková
Illustration © Shutterstock
Slovak edition © by BESTSELER

BESTSELER

vydavateľstvo

ISBN: 978-80-969968-1-0

Príbehy v tejto knihe vychádzajú zo skutočných udalostí. Ich časový sled a miesta, na ktorých sa odohrávajú, sa však nemusia zhodovať. Prostredníctvom hlavných postáv román sleduje osudy viacerých osôb. Mojou snahou bolo priblížiť čitateľom život v koncentračných táboroch počas vojny. Podľa prieskumov je zrejmé, že mladí ľudia majú čoraz menej informácií o tom, čo všetko sa v nich dialo. Na toto hrôzostrašné obdobie v našich dejinách by sme však nemali zabúdať. Malo by byť mementom, aby sa v budúcnosti nič podobné viac nezopakovalo.

Ďakujem Sandre Wagnerovej za pomoc v otázkach judaistiky.

„Ľudia okolo nás sú zrkadlom nás samých. Keď padáme, prepadáme sa i vrstvami ľudí. Na dne stretáme len tých, ktorí sú tam takisto sami, zlomení, potupení.“

Koncentračný tábor, november 1943

Musím vydržať, musím vydržať, opakovala si Sára dookola, akoby to bola mantra, ktorú keď viackrát zopakuje, stane sa skutočnosťou.

Pršalo a bolo sychravo. Niečo cez päť stupňov nad nulou, patrilo by sa mať kabát, ešte lepšie aj priplášť. Sára však bola nahá. Triasla sa od vyčerpania a chladu. Z neba sa valili prúdy dažďovej vody a zmývali jej slzy z líc. Sladká voda sa miešala so slanou a ona prehŕtala vlastné sliny, slzy a sople. Nemohla si ich zmyť, pretože stála v daždi s rukami nad hlavou a ak by ich spustila, hrozilo by, že ju pošlú do plynu alebo zastrelia.

Stála na kontrolnom apeli spolu s ďalšími ženami z ich baraku. Už vyše dvadsať minút držali ruky nad hlavou, v chladnom novembrovom počasí sa triasli, ale nedovolili si ani pípnuť.

Sára vycítila, že prvé ženy to vzdali. Prezradili jej to ich porazenecké vzdychy. Spustili unavené ruky dolu popri tele a čakali, čo príde. Nasledoval úder do tváre alebo kopanec do brucha, hneď za tým rana guľkou rovno do čela.

„Prásk!“ ozvalo sa.

O minútu znova: „Prásk!“

Ubehlo desať minút a ozvalo sa šesť ďalších prásknutí. Sára sa pri ostrom zvuku vždy strhla a za-

vrela oči. Nemohla sa otočiť a pozrieť sa, ktorá žena si to odniesla. No vlastne ani nemusela... Už sa nebála, že príde o nejakú svoju kamarátku ako na začiatku. Nijakú nemala. Všetky, ktoré spoznala v tomto tábore a spriatelila sa s nimi, už zahynuli. Preto sa radšej so žiadnymi novými ženami nerozprávala, ani nenadväzovala hlbší kontakt. Zoznámila sa, pozdravila, ale to bolo všetko.

Mladý dôstojník ukázal smerom ku krematóriu a kývol trom ženám, aby mŕtve naložili na vozík. Prizeral sa, ako sa bezmocne pasujú s ťarchou tiel a prácne ich nakladajú na vozík. Tu sa vzpriečila ruka, tam sa noha zasekla do kolesa vozíka. Ženy nevládali, ale nedovolili si neposlúchnuť.

„Pridajte, lemry!“ skríkol na ne. Vojaci ani on si s nimi predsa nebudú špiniť ruky, mohli by sa niečím nepríjemným nakaziť.

„Je vás tu dosť a zajtra príde nový transport. Nepotrebujeme slabých a neduživých! A vlastne,“ zamyslel sa, „môžete byť radi, ak sa postarám o koniec vášho trápenia,“ uchechtol sa.

„Veď ja som vlastne taký ľudomil, že?“ zamyslel sa a dohorievajúci konček cigarety priložil na prsník najbližšej ženy a uhasil ho.

Pevne stála ani sa nemykla, a jeho tvár sa rozťahla v spokojnom úsmeve.

„Pekne vás mám vycvičené! Poslúchate na slovo, ani nepípnete,“ sebavedome precedil pomedzi zuby a zapálil si ďalšiu cigaretu.

Jeho podriadení kývli ženám s vozíkom, aby s ním odišli do krematória. Stuhnuté ruky si takmer necítili a kolesá vozíka sa v blate zabárali. Nedalo sa ním ani hnúť, a tak ich vojaci bili pažbami do chrbtov, aby pridali do tempa.

„Schnell, schnell!“ vykrikovali povely.

Nakoniec sa ženám podarilo vozík rozhýbať a s vypätím všetkých síl šli na miesto na konci tábora, odkiaľ stúpali kúdoly horúceho dymu. Miesto, odkiaľ už nebolo návratu. Všetci v tábore to vedeli. Aj tie ženy, čo spustili ruky. Dobre vedeli, čo sa s nimi stane. Už im to však bolo jedno. Čokoľvek bolo lepšie ako vydržať muky, ktoré tu museli neprestajne podstupovať.

Áno, aj smrť bola lepšia.

Musím to vydržať! opakovala si už po stý raz Sára. Nevedela odhadnúť, ako dlho tam už stojí a nevedela odhadnúť ani to, ako dlho to ešte vydrží. Ruky držala nad hlavou a už si ich ani necítila. Od bolesti sa jej chcelo kričať. Hrýzla si pery do krvi, aby to neurobila a nepritiahla na seba pozornosť.

„Prásk!“ ozvalo sa spoza nej.

Celé telo sa jej triaslo, ruky vypovedávali službu a jej najväčším želaním bolo môcť ich zložiť. No nemohla. Do svalov sa jej zabodávali tisíce ihličiek, ruky boli z minúty na minútu ťažšie a muky neznesiteľné. Mala pocit, že na každom ramene má zavesené vedro plné vody a každou minútou jej doň dolievajú ďalšiu. Bolo to na nevydržanie. Sama pri-

tom nevedela, prečo to nechce vzdať. Ved' nemám už žiaden dôvod žiť! Prečo ešte stále bojujem? pýtala sa sama seba. Mala pocit, že jej ide len o to, aby mladému dôstojníkovi nedopriala pocit zadosťučinenia, že odrovnal ďalšiu ženu.

Prežiť jej zjavne pomáhala nenávisť. A viera... Stále totiž dúfala... v zázrak... V nemožné. Hoci o osude svojich najbližších nevedela takmer nič, stále verila, že niekto z nich by tieto hrôzy prežiť mohol. Aspoň jeden...

Aby prežila, upriamila pozornosť na mladého dôstojníka, ktorý stál pred nimi v teplom kabáte. Ach, ako ho nenávidela!

Mal všetko, o čo ona prišla. Jedlo, teplý kabát... a rodinu.

Predstavovala si jeho pekný život – teplé obedňajšie jedlo, večernú hru s deťmi a nočné milovanie s manželkou – a neznášala ho ešte viac. On má všetko, čo jej vzali. A ani si to nejako veľmi nevážil! Hoci len ten hrejivý kabát, čo má na sebe... Ako rada by sa doň zababušila! Predstavovala si, že mu ten kabát strhne z pliec a zavinie sa doň – ešte do teplého kabáta – z tela mladého, dobre živeného dôstojníka. Vyhriaty, nepremokavý kabát... Mať zase ten pocit, že ju niečo zohrieva, že je človeku teplo. Ten pocit nezažila už poriadne dlho.

Dôstojník pofajčieval cigaretu a desiatnik mu navyše držal nad hlavou veľký dáždňík. Nenávisť v nej stúpala každým okamihom.

Všetko jej zobrali!
Dôstojnosť.
City.
Krásu.
Rodinu.
Malý bytík, v ktorom žili.
Obchod, ktorý ich živil.
Manžela, ktorý ju miloval.
Dcéрку, ktorá jej rástla do krásy.
Obe babičky.

A on?! Mladý oficier sa tu každý deň pretŕčal v plnej kráse, plný sebavedomia a nápadov, ako by sa ešte dalo ublížiť. Bol mladý, krásny, vždy upravený a v pohode.

Sviniar! najradšej by zvrieskla.

Hádam len tá nenávisť, ktorá v nej zo dňa na deň rástla, ju z týždňa na týždeň udržiavala pri živote. Tá malá iskierka nádeje, že raz bude mať možnosť to všetko vrátiť!

Kým dôstojník fajčil drahé cigarety a užíval si všetky výhody svetáckeho života, ona spoznávala druhú stránku života v tábore.

Za tie mesiace, čo v ňom strávila, prišla o svoje krásne dlhé vlasy siahajúce po pás. Na hlave mala len spleť kratučkých zauzlených špinavých vlasov a v nich ako bonus vši. Hrýzli ju cez deň, v noci. Nebolo pred nimi úniku. Svrbelo ju celé telo. Celkom sa vyhádzala, pleť zosivela a stenčila sa na pergamen. Sára vychudla na kosť a jej kedysi živé oči stratili

všetok lesk. Pripadala si – nie, nepripadala si – ona BOLA špinavá, mastná, nevyspatá, hladná, uzímená. Nepamätala si, kedy jej naposledy bolo teplo, kedy sa cítila najedená alebo aspoň dôstojne.

Za tie mesiace v koncentráku stratila všetky zábrany. Ak priniesli jedlo, vrhla sa naň bez ohľadu na ostatné ženy. Bolo ho málo a aj tie potraviny, ktoré do tábora priviezli, sa kazili v špinavých skladoch alebo ich rozkradli velitelia.

„Čakaj!“ buchla lyžicou po prstoch staršiu paniu, ktorá sa chcela najesť, ale bola príliš pomalá. Sára vedela, že jej dni sú spočítané, a preto na ňu nemusela brať ohľad. Málokto starší nad štyridsať rokov tu prežil dlhšie ako dva až tri mesiace.

„Aspoň ti skrátim čas trápenia,“ zahundrala si Sára popod nos a ani sa nepozrela do utrápených očí hladnej ženy. Za tie mesiace sa stala doslova zvierat'om. V snahe prežiť stratila akúkoľvek zdržanlivosť. Nemala výčitky, keď trpezlivo striehla, až žena so zápalom pľúc ležiaca nad ňou zomrie. Nespala celé dni, aby sa toho okamihu dočkala, aby získala jej miesto na hornej prični. Lepšie miesto, kde nešlo až tak o život ako na dolných pričniach.

Spomienky na to, čo všetko už zvládla, a nenávisť k dôstojníkovi, čo sa pred ňou producíroval, jej vliali nové sily do paží, ktoré už viac než štvrt' hodiny držala nad hlavou. Triasli sa, ale zatiaľ držali.

Mladý dôstojník (ak by nebola vojna, povedala by, že celkom sympatický, ale vojna bola, a tak moh-

la povedať len – mimoriadne krutý a vyžívajúci sa v utrpení druhých), už hádam stýkrát prešiel popred „svoje“ ženy a kochal sa pohľadom na nahé, trasúce sa telá, po ktorých stekal dážď.

„Hádam by som mohol povedať, že je to až poetické,“ uvažoval nahlas. „Ako im mokré kvapky stekajú po tele, akoby ich umývali. Vyzerajú krásne čisté.“

Neznášal, keď boli ženy špinavé. Aj preto ich nechal na daždi stáť dlhšie, než pôvodne plánoval.

Páčil sa mu pocit moci, ktorý nad ženami mal, a vychutnával si ho. Na jeho vkus boli príliš vychudnuté, ale niektoré boli pekné. Zastal pred Sárrou a pohľadom sa popásal na jej bradavkách, špicatých od zimy.

Vtiahol do pľúc cigaretový dym a vyfúkol jej ho do tváre.

„Nech máš aj ty trochu nikotínu,“ uchechtol sa, „keď som už taký ľudomil,“ spomenul si na výraz, ktorý práve objavil.

Sára sklopila zrak, aby ho ničím nevyprovokovala. To ho však nazlostilo ešte viac.

„Pozri sa na mňa, ty sviňa!“ zrúkol a Sára sa mu pozrela do očí. Nevidela v nich ani štipku ľútosti, len chladnú vypočítavosť a nekonečnú zaujatosť mocou.

Dôstojník nepovedal nič. Podišiel k nej bližšie a z celej sily ju štipol do bradavky. Bolelo ju to. Strašne to bolelo, ale prinútila sa nezjajknúť. Z celej sily si zahryzla do jazyka.

„Páčilo sa ti to, však?“ spýtal sa a dlaňou v čiernej rukavičke jej nadvihol bradu, aby sa jej mohol pozrieť do očí.

„Páčilo,“ šepla Sára, lebo vedela, čo chce počuť. Iná možnosť neprichádzala do úvahy.

Dôstojník sa rozrehotal a rukou ju potľapkal po líci.

„No, no, veď keby si nebola taká špinavá, mohli by byť aj viac. Ale máš smolu,“ povedal sebavedome a zrazu ho prestala zaujímať. Uhasil náhle cigaretu na jej pleci – ani nejokla – a premeral si hlúčik vydesených žien.

„Držte tie ruky poriadne nad hlavou!“ zrúkol a orlím zrakom si premeral skupinku. Dve z nich už dlhšie nezvládli ťažké údy a spustili ich. Čakal len na to. Jednu s potešením zastrelil a druhú poslal tam, kde je jej miesto. Do plynu, k várke Židov, ktorá práve prišla. Odkráčala porazenecky v sprievode vojakov so sklonenou hlavou. A tak sa mu to páčilo. Každý predsa vedel, že to nie sú ľudia, ale len slabá nezaštepená odroda.

Ako plánky, ktoré rastú na divej jabloni. Malé, trpké a nevydarené. Jeho úlohou bolo zem od tejto pliahy oslobodiť a ponechať tu len veľké, vydarené jablká. Superodrodu, superrasu. A zatiaľ mu to išlo celkom dobre.

Trvalo ešte pätnásť minút, kým sa zbavil ďalších piatich žien a prestalo ho to všetko baviť.

„Pripažiť!“ zvriskol nečakane a Sára sa rozplakala úľavou. Ramená jej tak stuhli, že rukami

nemohla takmer ani pohnúť. Boli opuchnuté, neforémné a akoby ani neboli jej. Necítila si ich, a tak si len habkavo pritisla mokré šaty k sebe. Teda aspoň dúfala, že si ich pritisla.

Rozhodla sa, že sa oblečie sa v baraku, keď sa v jej rukách opäť rozprúdi krv. Vedela, že to budú strašné muky – veď takýto apel nezažila prvýkrát. Vedela však aj to, že prežila. Tentoraz.

Cestou do baraku si dovoľila malú spomienku na svoj teplý a hrejivý domov. Na život predtým. Odohral sa akoby pred sto rokmi, hoci odvtedy ubehlo len pár rokov. Už si ani nevedela predstaviť, aké to je normálne žiť, mať rodinu, prácu. Manžela, v ktorého náručí sa môžete večer zohriať. Starú mamu, ktorá vám navarí skvelú večeru. Dcéрку, ktorá sa stále usmieva a šteboce. Prácu... priateľov... jedlo...

Hoci prišla o všetko, o svoje spomienky nie. Tie jej totiž zobrať nemôžu.

Essen, Nemecko, október 1938

V tehlovom dome na Hilfestrasse v Essene vládol 7. októbra 1938 navonok pokoj. Dvojposchodový dom v radovej zástavbe bol schovaný pod obrovským košatým gaštanom a zozadu mal malú trojárovú záhradku. Slnko už prešlo svoju púť z prvej polovice neba na druhú a začalo sa skláňať k zemi. Jeho jesenné lúče už slabli, ale stačili ešte vyhriať zem vlhkú od dažďa z predchádzajúcej noci. Pod gaštanom bol chladnejší tieň, ktorý sa nachyľoval už aj k zadnej časti domu, k záhradke.

Tam bolo, na rozdiel od prednej časti domu, naozaj veselo. Práve totiž bola v plnom prúde oslava tretích narodenín malej Rút.

Dievčatko so zlatistými vlasmi a modrými očami po svojom ockovi navonok nezapadalo do ich rodiny, v ktorej prevládali typické židovské tváre. Tmavé vlasy, tmavé oči, veľké nosy, jarmulka na hlave. Všetci ju však zahrnovali veľkou láskou, ktorú k tomuto zlatovlasému zlatičku pociťovali.

Rút vo svojom veku ani najmenej nepociťovala, že sa niečím odlišuje. Svoju rodinu ľúbila takú, aká bola. Pokojnú a starostlivú starú mamu Rachel, usmievavú mamu Sáru, niekedy zodpovedného a inokedy tak trochu bláznivého ocka Hansa. Ujov i tety z prvého či druhého kolena, ktorých bolo u nich

vždy plno. Všetci sa už dávno zmierili s tým, že ich Sára sa vydala za muža, ktorý nebol Žid. Najprv to bol pre rodinu trochu šok, ale napokon sa všetko ako si utriaslo. Nikdy svoje náboženstvo až tak neriešili. Necítili sa nijako výnimočne za to, že sú Židia. Chodili do iného kostola ako katolíci, neslávili Vianoce a možno mali iné zvyky. Boli však takí istí ľudia ako ostatní. Ich rodina žila na Hilfestrasse už desaťročia predtým. V posledných rokoch však nálada proti Židom doslova hustla a zrazu sa cítili v spoločnosti ako tŕň v oku. Nevedeli prečo – svoju prácu vykonávali poriadne, nikoho nikdy neoklamali. Sárin manžel Hans v pokoji viedol obchod, ktorý prevzal po smrti jej starého otca. Všetko išlo navonok tak ako dlhé roky predtým.

A predsa... Niečo sa menilo. Neustále a vytrvalo. Pomaly a nenápadne, akoby sa nad celou zemou vo vzduchu zjavil veľký čierny mrak, ktorý čoraz viac černel a nakláňal sa k zemi. Nálada v ich okolí hustla. Vždy častejšie počúvali narážky na to, kto sú, čomu veria. Niektorí známi s nimi pomaly prerušili kontakty. Ľudia sa prestávali usmievať, často reagovali podráždene.

Sára vedela, že niečo nie je v poriadku, ale nedokázala urobiť nič preto, aby sa to zmenilo. Dokázala sa len naďalej usmievať a byť milá – tak ako doteraz, dúfajúc, že úsmevom a láskavými očami prebije negatíva okolo nich. Že ak sa ona bude usmievať, aj druhí sa na ňu usmejú. Nefungovalo to.

No v tento krásny deň sa rozhodla všetko hodiť za hlavu. Jej dcérka Rút oslavuje tretie narodeniny! Usmiala sa na ňu a s láskou ju usmernila k darčeku, ktorý ešte nerozbalila.

Malá sa rozchichotala a vrhla sa odbaľovať v látke zabalený posledný darček. Zhikla, keď objavila, čo v ňom je. Oči sa jej rozžiarili pri pohľade na krásnu, ručne šitú bábiku, ktorú pre ňu stará mama Rachel s láskou šila po nociach.

„Tá je krásna,“ smiala sa a objímala bábiku malými bucl'atými rúčkami. Odhrnula jej vlasy z čela a pozorne sa jej zahľadela do tváre.

„Vyzerá ako ja, však, mami?“

Sára sa usmiala na svoje malé zlatičko a prikývla:

„Áno, ako ty, zlatko.“

„Aj sa volá ako ja?“

„Hm, asi ešte nemá meno. Musíš jej nejaké vybrať,“ navrhla Sára.

„Je neviem aké,“ zosmutnela Rút. „Čo ak jej vyberiem zlé meno a nebude sa jej páčiť?“ Plačlivo zošpúlila ústočká a vyzeralo to, že sa rozplače.

Vtom šikovne zasiahol ocko Hans.

„Počkaj, ja sa bábiky opýtam, ako sa volá, možno mi to pošepká,“ navrhol, zobral bábiku do rúk a pritisol si ju k ušiam, naznačujúc, že počúva. Pozorne prikyvoval, usmial sa a vložil bábiku späť do Rúti-nych rúk.

„Volá sa Judith, povedala mi to.“

Rút ostala stáť s otvorenými ústami a potichu šepala.

„Naozaj si s ňou hovoril?“

„Iba trošku. Len mi našepkala,“ usmial sa ocko a postrapatil dcérke jemné vlásky.

Rút chytila do rúk malú bábiku a zbožne pozrela na svojho ocka. Sára ho odmenila láskyplným pohľadom, pretože vždy vedel, ako zachrániť situáciu.

„Judith,“ šepala malá a vzápätí zvyškla: „A teraz príde na rad torta!“

Schytila bábiku a vrhla sa k stolu, na ktorom ležala vyzdobená torta v tvare srdca s tromi malými sviečkami.

„Zapáliš ich, prosím ťa, ocko?“ zaševelila prosebným hláskom. Rodičia ju vždy viedli k slušnosti a zatiaľ mali pocit, že sa im to darilo.

„Samozrejme, srdiečko, hneď som spat’,“ usmial sa Hans a otvoril dvere vedúce z kuchyne na terasu. Natiahol ruku, pošmátral vzadu za pecou a vytiahol pripravené zápalky. Už sa chystal odísť, keď sa ozval ohlušujúci rachot a začul zvuk padajúceho skla. Rýchlo si zakryl rukou tvár a počkal, kým spŕška sklenených črepov doznie. Dva ho škrabli na tvári, ale nebolo to nič, čo by sa nedalo vydržať.

Keď otvoril oči, na dlážke zbadal približne osemcentimetrový, zablatený kameň.

„Už tretí tento rok!“ vzdychol si Hans a vzápätí si uľavil smerom k oknu: „Vráti sa vám to! Všetko sa vám raz vráti!“ a ukázal im zat’atú päšť, aj keď vedel, že ten hlupák alebo tí hlupáci, čo mu hodili do okna kameň, sú už dávno preč.

„Čo je to tam za rachot, zlatko?“ ozvala sa z terasy Sára a Hans rýchlo vymýšľal výhovorku, aby nepokazil Rút krásny narodeninový deň.

„Ále, išiel som okolo okna, šmykol som sa, a pohár mi z ruky vyletel rovno do okna. Rozbil som ho, prepáč,“ zmohol sa na najlepšie vysvetlenie, na aké prišiel.

Sára ostala na chvíľu ticho a potom povedala len:

„Rozumiem.“

A Hans vedel, že naozaj porozumela.

Vzal škatuľku do rúk, oprášil si ruky a dlhými krokmi sa vrátil späť do záhrady.

„Ocko, ty si ale nešikovný,“ uvítala ho Rút a vzápätí už našťastie sústredila svoju pozornosť na tortu. Tlieskala ručičkami, keď sviečky zapaloval. Smiala sa a tešila, a keď rodičia zbadali široký úsmev na jej tvári, na malý okamih zabudli na všetky príkoria, ktorých si v poslednom čase zažili viac než dosť. Boli radi, že sa im doteraz podarilo Rút od nich ochrániť. Drobná dievčinka obdarila dav príbuzných širokým úsmevom a našpúlila ústočká.

„Pozor, fúkam!“ zavelila, aby na seba pritiahla pozornosť.

Bola na to zvyknutá: ako jedinému zlatovlasému slniečku sa jej v mori tmavých hláv dostávalo väčšej pozornosti než iným deťom, hoci ona sama si to ešte neuviedomovala. Pre ňu to bolo normálne.

„Tak teda fúkaj!“ zavelila Sára. Rút sa nadýchla a z plných pľúc vyfúkla. No hoci fúkala, ako vládala,

zjavne nie celkom správnym smerom a jedna sviečka stále horela.

„Fú-kaj, fú-kaj, fú-kaj,“ začalo skandovať príbuzenstvo a za hromadného pokriku sa Rút nadýchla ešte raz a jedným dychom zhasla poslednú sviecu. Ozval sa veľký potlesk, hromadné ujúkanie a pískanie. Rút sa postavila vedľa stoličky, do oboch rúk si chytila sukničku, nadvihla ju a obradne sa poklonila.

Všetci sa ako na povel rozosmiali a Sára pobozkala Rút na líčko. Zdvihla ju na ruky a ticho jej pošepkala.

„Lúbim ťa, moje dievčatko. Všetko najlepšie k narodeninám!“

Potom ju stisla, ako len vládala, až sa Rút začala od mamy odtíkať.

„Nechaj ma, mami, teraz musíme nakrájať tortu,“ vyhlásila zodpovedne a šikovne sa jej vyšmykla z objatia. Pozorne sledovala ocka, ako krája tortu a všetky kúsky osobne rozdelila zhromaždeniu tiet a ujev, každému zvlášť na malom porcelánovom tanieriku.

„Dobrá chuť,“ popriala vychovane a odmenou jej bola odpoveď: „Ďakujem, Rút. Všetko najlepšie k narodeninám!“

Sára sa zatiaľ potichu vytratila do kuchyne pozmetať črepy a na okno natiahla priesvitnú fóliu, ktorú mali nachystanú pre tento prípad v špajze. O pár minút bola už späť v záhrade.

Práve včas, aby videla, že Rút už rozdala všetky